

A litván „Dalos Forradalom” identitás-szerkezete: Miért nem volt konfliktus a nemzetiségek között?

*Ginkel, John: Identity Construction in Latvia's „Singing Revolution”:
Why Inter-Ethnic conflict Failed to Occur. = Nationalities Papers, 30. vol. 2002. 3. no. 403–433. p.*

Az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején végbement kelet-európai nemzeti forradalmak közül Litvánia viszonylag barátságos elszakadási folyamatban vált le a Szovjetunióról. Számatalan tanulmány foglalkozott ezzel a jelenséggel. Annak megértéséhez, hogy a „Dalos Forradalom” miért nem vezetett heves összecsapásokra a litvánok és oroszok között, szükséges áttekinteni Litvánia 20. századi szerencsétlen történelmét.

1939. augusztus 23-án Németország és a Szovjetunió megemtamadási szerződést kötött, közismert nevén a Molotov–Ribbentrop-paktumot. Titkos jegyzőkönyvben rögzítették, hogy a balti államok szovjet befolyási övezetbe kerülnek. Ennek alapján a Szovjetunió 1940 júniusában megszállta Litvániát, és új kormányt helyezett az akkor még látszólag független állam élére. Az új kormány választási csalás útján válogatott személyeket juttatott a parlamentbe. Az első szavazás eredménye már követelte a teljes körű csatlakozást a Szovjetunióhoz.

A csatlakozást követően azonnal eltávolították a köztisztviselőket, és felszámolták a korábbi litván állam teljes irányító szervezetét, és 1941 júniusában megkezdtek a leginkább veszélyesnek tartott társadalmi csoportok – a gazdasági élet vezetői, ügyvédek, a klérus tagjai és más értelmiségiek – deportálását Szibériába. Június 13. és 14. éjjelén több mint 15 ezer embert telepítettek ki.

A további kitelepítéseket a szeptemberben megindult német támadás szakította félbe, de amikor 1944-ben a Szovjetunió visszafoglalta Litvániát, a deportálások második hulláma és a kivégzések sorozata kezdődött. Becslések szerint 70 ezer embert öltek meg vagy telepítettek ki. A harmadik és egyben utolsó hullám 1949-ben vitt Szibériába 50 ezer litván parasztot a szovjet mezőgazdaság kolhozaiba.

A kitelepítés a Litván Köztársaság teljes szovjetizálását célozta, amit az eloroszosítás programja követett. A litván kommunista párt taglétszáma 1940-ben csupán ezer fő volt. Mivel Moszkvának politikai dominanciára volt szüksége, ezért 1945 és 1951 között 9 ezer orosz párttagot telepítettek át litván területre.

Az új kommunista „import” tagjai foglalták el a helyi kommunista párt valamennyi döntéshozó fontos pozícióját. Ahol csak lehetett, a balti államokba azokat telepítették vissza, akik a Szovjetunió belsejében váltak felnőtté, ott részesültek „pártszerű” oktatásban, és már eloroszosodtak. A helyi lakosság soha nem fogadta be ezeket a visszatelepített embereket, hiába tartoztak etnikailag a balti országok valamelyikéhez. A szovjet politika kötelezővé tette az orosz nyelv ismeretét és használatát. Az első világháború után 1918-ban alapított Litvánia soha nem volt etnikailag homogén, a lakosság 76%-a volt litván, de az ország hivatalos nyelve természetesen a litván volt.

A litván kommunista párt első titkára 1959-ben egy visszatelepített „elvtárs” lett, és 1970-re a 13 tagú politikai bizottságnak mindössze 3 litván származású tagja maradt. A kommunista párttagok Litvániába telepítését követően megindult a Moszkva által támogatott orosz bevándorlás. A 40 éves szovjet uralom ideje alatt Litvánia lakossága 700 ezerrel növekedett. A betelepültek közül sokan Fehérorosz Köztársaságból és Ukrajnából érkeztek.

Az erőszakos oroszosítás háttérbe szorította a litván nyelv használatát. Gúnyolták és kirekesztették azt, aki anyanyelvén beszélt. A litvánok és nem litvánok különállása sok tekintetben okozott zűrzavart a Szovjetunió nemzetiségi politikájában. Hruscsov idejére odáig fajultak a dolgok, hogy „lefasisztázták” azt, aki litvánul beszélt.

Mire a Gorbacsov korszak elérkezett, jeges bizalmatlanság uralkodott litvánok és oroszok között. A litvánok kijelentették, hogy a nem litvánok ellopták országukat, és ezzel megkezdődött az ország lakosságának öntudatra ébredése. Mozgalmuknak kedvezett a szovjet gazdaság stagnálása, majd teljes csődje.

A valós erőviszonyok egyelőre nem fenyegették a szovjet uralmat, ennek megfelelően a vezetés – más gondja nem lévén – nem fordított figyelmet az 1976-ban kezdődött és Helmi Stalts által kezdeményezett litván nyelvű népi ének- és tánc-mozgalomra. Mondható, hogy a „folklor” indította el a litván kultúra és nemzeti öntudat ébredését. Ezt követték a környezetvédelmi megmozdulások, és ezek kombinációja mintegy mély álmóból ébresztette fel a litván társadalmat.

Rigában 1988. június 14-én tüntetést szerveztek az 1941-ben elhurcolt 15 ezer litván emlékezetére. Ezt követően hamarosan megalakult a Litván Népfront (LNF), ami a peresztrojkára támaszkodva helyet követelt magának a szovjetek által irányított helyi politikában, a Szovjetunió kommunista pártja XXVII. kongresszusának alapelvei szerint. A következő két évben az LNF széles körű népi támogatást kapott, és megkezdte Moszkvától távolodó stratégiájának végrehajtását. Moszkvában az 1989-ben tartott Népi Küldöttek Kongresszusán résztvevő litván delegáció többségét már az LNF tagjai alkották. A kongresszus után az LNF a rigai parlamentben is többségbe került. Itt nem voltak hangzatos tiltakozások, vagy harsogó beszédek, csak csendben kinyilvánították Litvánia teljes körű függetlenségét.

Mindenesetre érdemes megfigyelni, hogy a függetlenség elnyerése után, az állam konszolidálásával párhuzamosan rendezték a litván identitás fogalmát. Az új törvények körülírták, hogy kik lehetnek litván állampolgárok, és ezzel kizárták a nem litván populációt az állampolgárság automatikus megszerzésének lehetőségéből. Az országban tartózkodásukat – mint idegen állampolgárokat – elfogadták. Az állampolgárság megszerzésére nehéz feltételeket szabtak.

A folklór dalaival indított függetlenség békés megszerzését kemény intézkedések követték. Arthur Waldorn szerint: „Nincs igazán jó elmélet arra, ami segítene megérteni, és megmagyarázná mind a békés, mind az erőszakos nemzeti mozgalmak indítékait.”

Kádár József

A politikai vagy az etnikai nemzetfogalom határozta-e meg az első csehszlovák államot?

Broklová, Eva: Politický nebo etnický národ. = Český časopis historický, 100. roč. 2002. 2. no. 379–394. p.

A legrégebbi cseh történettudományi folyóirat, a *Český časopis historický* oldalain vita folyik az első csehszlovák államban (1918–1938) uralkodó és kodifikált nemzetfelfogásról. A korántsem könnyen értelmezhető problémát Jaroslav Kučera vetette fel 2001-ben a folyóirat 550–568. oldalán (Politický či přirozený národ?).

Eva Broklová meglehetősen szigorúan fogalmazó és nagy apparátust felvonultató reflexiójában generálisan azzal marasztalja el Kučerát, hogy a közép-európai csehszlovákiz-